

VAN TOPRAKKALE KAZI HEYETİNİN 1960 YILI
KISA ÇALIŞMA RAPORU

*Prof. Dr. Afif ER, EN - Prof. Dr. Emin BILGIÇ -
Doç. Dr. Yusuf BOYSAL - Dr. Baki ÖĞÜN*

Prof. Dr. Afif Erzen'in başkanlığında Arkeolog Dr. Yusuf Boygal, Dr. Adnan Pekman ve Dr. Baki Öğün'den müteşekkil heyetimiz Toprakkale kazılarına ve bölgedeki Urartu merkezlerinin araştırılmasına bu yıl da devam etmiştir. 10/VII/1960 tarihinde başlayan ve 9/IX/1960 Cuma' günü son bulan kazı ve araştırma faaliyetimiz aşağıda kısaca anlatılmaktadır.

1- *Haldi Tapınağı araştırmaları*

Tapınağın planının tam olarak elde edilmesi için bu mevsim burada çalışmalara tekrar devam edilmiş ve binanın esas kısmına ait ölçülerin tesbit edilmesi mümkün olmuştur. Mabedin temel taşlarının altında ve ana kaya üzerinde dört köşeyi gösteren ve takriban 20 X 20 cm. ölçüsünde olan birer oyuk bulunmuş ve bunlardan ikisinin içinde birer bronz levha ele geçmiştir. Ayrıca, bu levhalardan birinin üzerinde bir gümüş ve diğerinin üzerinde de bir gümüş ve bir altın olmak üzere üç tane levhacık bulunmuştur. Gayet ince olan gümüş levhacıklar müstatil, altın safiha ise main şeklidir. Bu temel plakalarına ve oyuklarına göre tapınağın esas yapısının 13.Box 13.80 m. ölçüsünde bir kare teşkil ettiği anlaşılmıştır. Tapınağın terras kısmı ile, geçen yıl burada açığa çıkan kanal üzerinde de ayrıca çalışılmıştır.

Tapınağın doğu tarafında yapılan çalışma esnasında binanın doğu temelinden takriben 4 m. kadar uzakta büyük bir tunç kalkan bulunmuştur. Üzerinde aslan ve boğa figürlerinin teşkil

ettiği firizler kenarında ise Urartu **kralı** Pusa III. ün kitabesi bulunan ve parçaları bir araya getirilince tamamlanabilecek olan bu eser temizlenmek üzere Ankara'ya getirilmiş ve Arkeoloji Müzesi'ne teslim edilmiştir. Baş tanrı Hal di'nin mabedinde elde edilen ve Türkiye müzelerinde bir eşi bulunmayan bu eser büyük kıymet taşır.

il - *Açılan yeni çukurlar*

Geçen sene açılmış olan B ve C çukurlarını birleştirmek, duvar ve kerpiçlerden meydana geldiği anlaşılan büyük kitlenin mahiyetini anlamak için burada kazıya başlanmıştır. İlk C deki odanın duvarları takip edilerek iç kısmı tamamen boşaltılmış ve genişliği 2,20 m., duvarların mevcut kısmının yüksekliği 4 m. ye varan bu odanın çok kuvvetli bir yangına maruz kaldığı görülmüştür.

B çukurunun güneye doğru genişletilmesi neticesinde, kuzeyden güneye doğru uzayan bir ana duvar meydana çıkarıldı; bunun iki tarafı açılarak çeşitli odalar bulundu. Bir kısım durumları tamamen tahrip olmuş olan bu odalarda fazla küp ve mozaik parçaları ele geçti. Üzerinde iki sıra halinde üçerden altı yatak ihtiva eden büyük bir taş mozaik parçası, düşmüş renkli taş halkalarla tamamlanarak Müzeye verilmiştir. Bu eser Urartu taş mozaik sanatı hakkında tam bir fikir verecek mahiyettedir. Aynı zamanda herhangi bir müzede teşhir edilebilecek bir kıymettedir. Seramik ve diğer buluntu bakımından fakir olan bu odalar, ya zamanında tamamen boşal-

tılmışlar, yahut ta sitadel veya sarayın alt katı gibi fazla buluntu beklenmeyen bir yapı manzumesine aittirler. İlerdeki çalışmalarımızda bu husus daha da aydınlatılacaktır.

Toprakkale'nin orta kısmının batı eteğinde iskan durumunu kontrol mak-sadıyla 2 X 8 m. ölçüsünde uzunla-ma na bir çukur açtık. D adını verdi- ğimiz bu yerde 2,60 m.dolma topraktan sonra bariz bir yangınla kültür katı başladı ve ana kayaya kadar devam etti.

111 - Geziler

Bölgedeki tetkik gezilerine heyetimiz bu mevsim de devam etmiş ve bu hususta mahalli müesseselerin yakın ilgi ve yardımlarını görmüştür. Tetkik edilen ve üzerinde durulan yerlerden aşağıda sıraladığımız Urartu kaleleri, yapıları ve buluntuları bakımından ayrı bir önem taşırlar:

AsbaşınKalesi (Çavuştepe): Van-Hakkari yolu üzerinde, tipik bir Urartu kalesidir. Şehir bir dağ silsilesinin uzantısını teşkil eden iki tepe ve bunlar arasındaki boyun üzerine ve takriben 700 m. kadar uzun- luk gösteren bir sahada kurulmuştur. Bu kale, sur duvarlarının muntazamlığı ve işçiliğinin yüksekliği ile bilhassa dik- kati çekmektedir. Satıhta görülen taş ve kerpiç duvarlar ve toplanan seramiğin yüksek kalitede oluşu, buranın önemli bir şehir olduğunu göstermektedir.

Büyük Anzaf: Van'dan Özalp'e giden yolun kenarından ve 10 km. kadar uzak- lıkta olan bu kale heyetimiz üyeleri ta- rafından ziyaret edilmiş ve kitabede zik- redilen sarayın kalıntısı olabilecek taş duvar ve temel izlerine raslanmıştır.

Adilcevaz: Bir parçası Van Müze- sinde bulunan boğa üzerindeki tanrı kabartmasının diğer parçalarını mahal- linde görmek üzere heyet halinde Adil- cevaz'a gidilmiştir. Burada, kale ve sur duvarları ile bahsedilen kabartmanın bütün parçaları görülerek, bunların çık-

tığı yer tesbit edilmiş ve burada daha başka eserlerin de bulunabileceği ihti- mali üzerinde durulmuştur. Vaktiyle Burney'in tesbit ettiği bu kabartmalı parçalardan bir tanesinin yol inşaatı için başka yere götürülmüş olduğunu gören heyetimiz, bunların biran önce Müzeye nakli hususunda tavsiyede bu- lunmuştur.

Patnos: Van'daki çalışmalarımızın sonlarında heyetimiz mahallin Maaiif Mü- dürü ve müze memurlarıyla birlikte bir Ağrı seyahatı yapmıştır. Bu şehirde, Pat- nos'da defineciler tarafından bulunan bir arslan heykelciğinin resmi makam- ların eline geçmiş olduğu öğrenildi. Eser teslim alınarak Van Müzesine maledildi.

Ağrı dönüşünde Patnos'a uğrıyan heyetimiz, Anzavur kalesini de görmüştür. Mimari eser bakımından zengin ve tipik bir Urartu şehri olan bu kalenin zirve- sine çıkıldığı zaman görülen manzara İşu odu:

Zirve kısmen defineciler tarafından kazılmış ve derinliğine 4-5 m. kadar inil- miştir. Kazılan bu kısımda takriben 5X5 m. ölçüsünde olan ve ayrıca giriş yeri bulunan bir oda meydana çıkarılmıştır. Yapı alt kısımda iki sıra halinde mun- tazam blok taşları ve bunlar üzerinde kalınlığı 4 m. ye varan kerpiç duvarları ihtiva etmektedir. Bu taşlardan dört ta- nesi ve ayrıca giriş yerinde iki taş 5-6 maktadır. İzahlarımızdan da anlaşıldığı gibi, defineciler buraya kadar işi adeta bir hafir gibi yürütmüşler ve fazla birşey tahrip etmemişlerdir. Fakat bundan son- raki manzara oldukça acıklıdır; şöyleki:

Bir mabet olduğunu tahmin ettiği- miz bu odanın giriş kısmının karşısındaki duvarda, kırmızı ve mavi boyalardan yapılmış çeşitli süsleri ihtiva ettiği anla- şıl.an duvar resimlerine ait izler görülme- ktedir. Şüphesiz bunlar, yapı ilk açıldı- ğında bariz ve süs neveleri kolayca ani.a- şılabilecek durumda idiler. Fakat güneş ve yağmurun tesiri ile bu süsler sonradan

tanınmayacak hale gelmişlerdir. Bir müte-hassis önceden buraya müdahale edebil-seydi, bu süsler kurtulmuş olacaktı. Mem-leketimizde Urartulara ait ilk defa böyle bir eser meydana çıktığından, daha baş-langıçtan itibaren üzerinde önemle duru-larak, duvar süslerinin fotoğrafları çe-kilse ve desenleri yapılırdı, arkeolojiye büyük hizmet edilmiş olurdu.

Diğer taraftan bu müstesna eseri mevcut haliyle olduğu yerde muhafaza etmek de çok güçtür. Temelden itibaren iki sıra ve muntazam bloklar halinde yük-selen açık gri renkteki taşları ve bunların sathına itina ile yazılmış kitabelerin ve nihayet kerpiç halinde devam eden duvar-ın yüzünde, herhangi bir şekilde açıl-dıkça meydana çıkacak olan boyalı tez-yinatı, oldukları yerde maruz kalacakları tahribattan kurtarmak icabetmektedir. İçten 5 x 5 m. ölçüsünde olan ve büyükce bir odaya benzeyen bu eseri kaldırıp büyük müzelerimizden birisinde teşhir et-menin çok yerinde bir iş olacağı kanaa-tindeyiz.

Yukarıda üzerinde durduğumuz tunç aslan heykelciğinin sözü geçen odada ele geçmiş olduğunu mahallinde yaptığımız soruşturmalarından ve definecilerin vermiş olduğu malumattan öğrenmiş bulunuyo-ruz.

IV -Müze ve Van Kalesindeki çalışmalar

Müze bahçesinde yıllardan beri da-ğınık ve üstüste duran Urartu kitabeleri, kabartmaları ve bazı Selçuklu eserleri, Umum Müdürlük tarafından yeni yap-tırılmış ol.an sundurmanın altına taşınmış ve birbiriyle ilgili olanlar yanyana konul-mak suretiyle tanzime çalışılmıştır. Böy-lece ilim adamlarının kolaylıkla incele-meleri temin edilmiş olmakla beraber, ziyaretçiler de müzeden daha iyi bir in-tiba edinmiş olacaktırlar. Aynı zamanda eserler kar ve yağmurun tahribatından kurtulmuşlardır.

Umum Müdürlüğün bu sene vermiş olduğu tahsisatla Van Kalesinin tamir ve tanzimine başlanmıştır. Kalede acil olarak yapılması icap eden tamir, takviye ve temizlik işleri tekniker Nazım Dünder ile birlikte tesbit edil.dikten sonra işe baş-lanmıştır. Kale eteklerinden itibaren gi-den ve Selçuk kapısından geçen yol ta- kip edilerek eski rampalı yol bulunmuş ve tepeye kadar takip edilmiştir. Selçuk- lu kapısının yanları ve üst kısmı takviye edilerek yıkılma tehlikesi bertaraf edilmiş-tir. Ayrıca Argistis odalarına giden teh- likeli geçide demir parmaklık konulmak suretiyle ziyaretçilerin bu mühim tarihi: yeri gezebilmeleri sağlanmıştır. Gelecek sene daha fazla tahsisatla Van Kalesinin tamirine devam edilmesi temenni olunur.

Under the auspices of the British Institute of Archaeology at Ankara, excavations were begun on the prehistoric mound of Canhasan, in the kaza of Karaman, during the month of October 1961. The work was directed by David French, Senior Fellow of the Institute assisted by Mrs French, Miss Maureen Barry, Miss Catherine Maclucas, Miss Marjorie MacGregor, Mr. Nicholas Kinderley and Mr. Robin Oakley. The Turkish Government was represented by Mr. Ziya Ceran, Director of the Akşehir Museum.

Canhasan village lies about 12 km NE of Karaman and the site itself is just outside, and to the North of, the village. It is one of three mounds in the vicinity. The mound is approximately 360m long and 280m wide and stands about 5m above the level of the plain. It is not cultivated but the southern end is enclosed by a cemetery wall. A great deal of earth has been taken away from the west side by villagers in search of suitable earth for roofing their houses. Large earthcovered heaps of straw are a prominent feature of the north end of the mound.

The site was excavated on a grid system and by good fortune in the first square we found, almost on the surface, the side walls of a large burnt structure. This subsequently developed into a large room which we called the Plaster Room on account of the large number of pieces of painted plaster found in the fallen debris. The lack of surface soil on top of both this house and its neighbo-

urs enabled us to investigate a fairly wide area and in all a total of 151 square metres was cleared to a depth of 3 metres. We found five independent buildings centred (possibly) round the large burnt room. (Fig 1) The walls of all these buildings stand to a height of almost 3m. in places and are very well preserved. The shape and plan of these houses are clear. Their corners are virtually right-angled and an elaborate system of buttresses and benches was employed. From this and other facts it is obvious that all these houses must have had a second storey. Upper storeys with fresco-decorated rooms can be reconstructed on paper, particularly for the so-called Plaster Room and a complete reconstruction from ground to ceiling is being attempted. The central position of the Plaster Room may be due to chance but further investigation should answer this question and also that of how the lower rooms were entered, which is not at present apparent. A test sounding through the floor in one place revealed walls and pottery of an earlier period but this deposit needs further investigation.

A variety of objects were recovered from the debris fallen into these houses. Two female figurines were found of an interesting type; the squatting position is known from elsewhere but the heads of these figurines are probably unique. The noses, ears and particularly the chin are different in style from those previously known. One head may be wearing a hat or crown. Small crude figures of animals, often attached to

vases were also found. A mace head apparently of copper (from the Plaster Room) is perhaps the earliest piece of worked metal yet found in Anatolia. Tools of stone and obsidian were fairly common but poorly worked; no polished stone axes were found and only one bone implement. It was, however, possible to collect plentiful samples of grain, carbon, and bones for analysis and dating. Perhaps most interesting were the many fragments of wall plaster (Fig2), almost entirely from the debris of one room or house, the large burnt so-called Plaster Room Found at a height of about 2m. above the floor level they were certainly fallen from the walls of an upper storey. They are painted in simple geometric patterns which are identical with those found on the incised and white-filled pottery. The colour scheme is mainly red on white but there may have been some plain blue as well as plain white and plain red. Some of the pieces show signs of being used on columns and on the edges or side faces of doors, windows, or niches, all of which would have been well off a

true vertical-an interesting architectural feature.

From the pottery it is clear that we are dealing mainly with an intermediate phase between Early Chalcolithic (of Çatal West type) and Middle Chalcolithic of Mersin type which could be tentatively dated to about 4750 BC. Red on cream ware is still common but dark on light ware is beginning to appear. Completely unexpected were the sherds of incised and white-filled pottery of both bowl and jar shapes. (Fig 3) The technique is reminiscent of a bowl from Mersin **XIV**. The possibility that the North Anatolian Late Chalcolithic of Büyük Güllücek type may have its origin in South Anatolia or vice versa must now be examined. Developed Middle Chalcolithic pottery of Mersin type has so far been found at Canhasan only on the surface of the mound and in a small area of deposit in the North East corner of one square. The site thus forms an important direct link between the early prehistoric cultures of South West Anatolia and Cilicia.